

УДК 330.111.4

Е. О. Мехтієв,
аспірант, ДУ "Інститут економіки природокористування та
сталого розвитку НАН України"

ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА В ПРОЦЕСІ ПРИСТОСУВАННЯ ДО НОВИХ УМОВ ДІЯЛЬНОСТІ

Дослідження присвячене іноземному досвіду державного регулювання діяльності банків. Висвітлено можливості використання іноземного досвіду на фоні взаємоінтеграційних процесів фінансових систем країн, що несуть нові потенційні ризики вітчизняній банківській системі.

Research is dedicated to foreign experience of government regulation of activity of banks. Possibilities of the use of foreign experience are reflected on a background integration process of the financial systems of countries which carry new potential risks the domestic banking system.

Ключові слова: банк, діяльність банків, регулювання, державне регулювання діяльності банків, іноземний досвід.

Key words: bank, activity of banks, regulation, government regulation of activity of banks, foreign experience.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

У зв'язку з інтеграційними процесами, що властиві фінансовим ринкам країн, на сьогоднішній день одним з важливих питань розбудови економіки України є питання актуалізації державного регулювання банківської діяльності новим загрозам. На даний момент існує чимало інструментів та механізмів державного регулювання банківської діяльності, що покликані забезпечувати виконання таких завдань: забезпечити стабільність національної валюти, захист інтересів вкладників, забезпечення фінансовими ресурсами тих секторів економіки, розвиток яких є пріоритетним на сучасному етапі розбудови економіки. За умови їх адекватного використання, державні регулятори мають ефективно здійснювати державну політику, направлену на прискорення економічного розвитку.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Підвищення рівня взаємопроникненості фінансових ринків відкриває можливість доступу до нових обширних ринків фінансових ресурсів, використання розширеного переліку фінансових інструментів. Разом з тим, недоліки та ризики, що притаманні даним фінансовим ринкам та інструментам, також проникають на вітчизняні ринки, що вимагає більш зваженого підходу до формування інструментів державного регулювання банківської діяльності, що, перш за все, передбачає використання зарубіжного досвіду державного регулювання банківського сектора.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ З ПРОБЛЕМИ

Дана проблематика досить широко розглядається в наукових роботах наступних авторів: І.О. Лютий, М.І. Савлук, О.В. Дзюблук, А.М. Мороз, Н.І. Гребеник,

М.І. Макаренко, В.С. Стельмаха, В.А. Ющенко. Серед зарубіжних авторів можна виділити М. Фрідмена, Дж. Сінкі, П. Роуза, І. Фішера, та інших.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є висвітлення іноземного досвіду державного регулювання банківської діяльності на сучасному етапі розвитку економіки України.

Для досягнення цієї мети вирішуються такі завдання: визначити особливості використання інструментів державного регулювання закордоном; проаналізувати можливість використання іноземного досвіду для підвищення ефективності державного регулювання вітчизняної банківської діяльності.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Неефективність роботи банківської діяльності проявляється в невиконанні функцій, що покладені на неї та спричиняють економічні кризи.

Держава має попереджувати подібні ситуації у банківському секторі як на рівні окремих банків, так і в системі в цілому. Негативні тенденції в банківській системі держави загрожують загальноекономічною нестабільністю. Ризик виникнення подібних ситуацій може бути зменшений через здійснення послідовного державного регулювання як економіки в цілому, так і банківського сектора зокрема.

Оскільки подолання банківських криз обходяться урядам країн набагато дорожче, ніж їх попередження, тому в багатьох економічно розвинутих країнах віддають перевагу превентивним засобам регулювання банківської системи.

Особливості зарубіжного досвіду державного регулювання банківської діяльності можна розкрити, розглянувши наступні питання:

1) вирішення питання організаційної структури регулятора банківської діяльності;

2) підбір адекватних інструментів регулювання;

3) обмеження певних ризикових видів діяльності;

4) підвищення рівня довіри населення до банківського сектора.

У більшості розвинутих країн завдання щодо підтримки та розвитку банківської діяльності, що відповідає сучасним потребам економіки, покладаються на центральні банки держав. Поряд з цим, існують ситуації, коли для ефективного виконання функцій банківського нагляду доцільним є створення державних інститутів, які покликані контролювати якість захисту інтересів вкладників, відповідність напряму розвитку банківської системи інтересам держави тощо.

Прикладом розмежування функцій підтримки національної валюти та банківського нагляду є Німеччина, де поряд з Федеральним банком функціонує Федеральне відомство нагляду за кредитною системою, яка є підвідомчою Міністерству фінансів Німеччини.

В Італії регулювання банківської діяльності здійснюється Центральним банком Італії та Міжміністерським комітетом.

Законодавство Франції передбачає існування чотирьох органів регулювання банківської діяльності:

- Комітету кредитних установ;
- Комітету з питань банківської регламентації;
- Банківської комісії;
- Центрального банку.

Дозвіл на здійснення банківської діяльності надається Комітетом кредитних установ. Комітет з питань банківської регламентації має забезпечувати оптимальні умови для розвитку банківської системи. Банківська комісія здійснює безвізний та виїзний контроль та передає результати перевірок Центральному банку, який здійснює контроль на місцях. Дана модель організації державного регулювання банківської діяльності передбачає підпорядкованість перших трьох структур Центральному банку Франції, на відміну від наступної моделі.

Так, в США функції регулювання покладені на органи, які не підпорядковуються Центральному банку:

- Управління контролера грошового обігу;
- Федеральна резервна система;
- Федеральна корпорація страхування депозитів;
- Органи банківського нагляду штатів.

Головним органом регулювання банківської діяльності в США є Федеральна резервна система, яка здійснює регулювання діяльності банків, які зареєстровані органами штатів; регулювання іноземних банків, що діють на території США; регулювання банків США, які діють закордоном.

Подібна децентралізація державного регулювання банківської діяльності викликана історичними аспектами розвитку країни. Так, кожен штат має власне законодавство, тому і кожен штат має власний орган банківського регулювання. Сам цим і було зумовлено створення ФРС, яка має узгоджувати інтереси кожного штату та економіки держави в цілому. Таким чином, банки США є підконтрольними одночасно кільком органами регулювання, що визначається членством в ФРС та Федеральній корпорації страхування депозитів.

Разом з тим, поряд з цими моделями регулювання банківської системи існують інші, за яких функції нагляду покладені на центральні банки. До таких держав можна віднести Нідерланди, Грецію та Люксембург.

Окремо необхідно відмітити модель регулювання банківського сектора Нової Зеландії, за якої банківський контроль покладений на ринковий механізм. Банки мають розповсюджувати звіти про свою діяльність серед власних відокремлених підрозділів для ознайомлення клієнтів з результатами діяльності банку. Отже, головним органом контролю виступають клієнти банків.

Тепер розглянемо сукупність інструментів регулювання та здійснення нагляду за банківською діяльністю.

У державах Європи віддають перевагу безвізному банківському нагляду, який полягає в встановленні на контроль за дотриманням економічних нормативів, звітів, рейтингів, тощо. Подібний контроль застосовується для відстеження проблемних банків та попередження кризових явищ. Дискусійним питанням щодо застосування такої моделі банківського контролю є достовірність інформації, що подається до контролюючих органів. Виїзним контролем займаються аудитори, які мають відповідні дозволи. Протилежним до даного підходу є модель, що застосовується в США, де нагляд здійснюється через виїзні перевірки.

Що ж до самих інструментів, то їх сукупність однаково представлена в багатьох розвинутих країнах Західної Європи, США та Японії. До таких інструментів належать:

- процентна політика;
- регулювання операцій на відкритому ринку;
- норми обов'язкового резервування;
- норми банківської діяльності;
- вимоги щодо ризик-менеджменту банків.

Відмінність між державами у наданні переваги певним інструментам спричинена тим, що держави можуть проходити різні етапи економічного циклу, відрізнятися аспектами історичного та економічного розвитку.

У процесі здійснення банківського регулювання контролюючі органи встановлюють повну або часткову заборону на здійснення банками певних видів діяльності. Найчастіше подібні обмеження накладаються на операції з нерухомістю через не прогнозованість даного ринку. В більшості розвинутих країн повної заборони для банківської діяльності дістали страхові операції. Існують випадки обмеження операцій банків з цінними паперами.

Загалом обмеження державою банківської діяльності спричинене станом розвитку відповідних ринків, а отже, і рівнем ризиків, які приймають на себе банки.

Оскільки одним із завдань регулювання банківської діяльності є забезпечення її безперебійності, то дієвим інструментом розвитку банківського сектора держави виступає підвищення рівня довіри населення.

Якщо населення відчуває довіру до банківського сектора, то воно зберігає власні заощадження в банківських установах, тим самим збільшуючи ресурсну базу банків, яка може бути використана для кредитування реального сектору економіки. Якщо населення не відчуває довіри до банківського сектора, то відбувається відплив ресурсів, що спричиняє дефіцит ліквідності, а також порушення платоспроможності, що спричинена

функцією трансформації валют, обсягів та строків. Результатом таких обставин є банківські кризи, що наносять значні збитки та можуть відкинути економічний розвиток країни на кілька років.

Отже, підвищення рівня довіри населення до банків є одним з головних завдань державної політики з підтримки банківського сектора. Дане питання доцільно вирішувати кількома шляхами:

- підвищенням економічної освіти вкладників;
- підвищення вимог до діяльності банків, а отже, до мінімізації їх ризиків;
- створення системи гарантування вкладів населення.

Прикладом застосування підвищених вимог до діяльності банків з метою захисту інтересів вкладників є Франція, де інтереси вкладників — головна мета державного регулювання. У Франції використовуються найпрогресивніші методики ризик-менеджменту, які покликані з середини стримувати агресивні кредитні стратегії банків.

Що ж до використання системи гарантування вкладів населення, то даний шлях є найбільш розповсюдженим та дозволяє досягти кілька цілей: залучити нових клієнтів та втримати старих клієнтів під час банківської кризи.

У більшості випадків завдання з формування подібних систем покладені на державу. Другою розповсюдженою особливістю є те, що гарантування стосується лише фізичних осіб. Це пов'язано з тим, що юридичні особи все одно змушені здавати виручку та зберігати кошти в банках, на відміну від фізичних осіб.

Виходячи з величезної кількості клієнтів державам доводиться встановлювати верхню межу відшкодування. Так, в США дана межа складає 100 тис. доларів США, у Великобританії — 15 тис. фунтів стерлінгів. Як правило, джерелом формування ресурсів даних фондів гарантування виступають відрахування банків пропорційно обсягам залучених вкладів.

На відміну від попередніх, в Італії та державах Бенілюкс джерелом формування компенсаційного фонду є відрахування центральних банків держав. А банки другого рівня здійснюють лише одноразові внески для покриття витрат регуляторів пропорційно обсягу власних активів.

Є приклади, коли відповідальність несуть лише центральні банки (Чілі), оскільки відповідальність за недоліки в банківському нагляді покладаються саме на них.

Також можна класифікувати варіанти створення системи гарантування вкладів через підпорядкованість даних фондів. Фонди можуть або підпорядковуватися державі (США, Канада, Великобританія, Японія), або асоціації банків (Німеччині, Франції, Швейцарії, Нідерландах)

Отже, існує багато форм, моделей, методів та інструментів державного регулювання банківської діяльності, що використовуються закордоном. Всі вони мають свої переваги та недоліки.

На сьогоднішній день система державного регулювання банківської діяльності в Україні багато в чому походить на розглянуті зарубіжні приклади.

Взагалі, використання зарубіжного досвіду спричинене тісним переплетенням фінансових систем багатьох країн. Таким чином, проблеми, що виникають в

банківській системі певної держави, не можуть бути локальними, вони не мають вирішуватися лише урядом даної країни, а тим більше, залишеними на власний розсуд акціонерів окремих банків.

ВИСНОВКИ

Враховуючи досвід інших країн, необхідно зазначити, що Україна лише почала свій шлях до впровадження ефективного механізму регулювання банківської діяльності, яка покликана в першу чергу попереджувати банківські кризи.

Для попередження та подолання банківських криз країни мають об'єднати отриманий досвід для його обробки, уніфікації та узагальнення рекомендацій країнам з менш сильною економікою.

Загалом, можна виокремити наступні рекомендації зарубіжних країн:

- повинні встановлюватися мінімальні вимоги, тобто умови входу на ринок, для створення банківської ста нови;
- регулятор має контролювати власників істотної участі в банках;
- держава має встановлювати обмеження щодо видів та обсягів діяльності банків з метою мінімізації ризиків;
- всі процедури банків мають бути регламентовані та погоджені регулятором;
- мають існувати методи попередження службових зловживань вищим керівництвом банків;
- обов'язковою умовою діяльності банків є створення спеціальних резервів на відшкодування можливих втрат за активними операціями;
- мають бути створені органи внутрішньобанківського контролю (підрозділи, що займаються ризик-менеджментом);
- має існувати банківська спеціалізація для подальшої диференціації вимог до банківської діяльності;
- інструменти державного регулювання мають використовуватися безперервно та на всіх стадіях банківської діяльності;
- держава має забезпечити постійне підвищення якості регулювання шляхом обміну досвідом.

Література:

1. Гуляєва Л.П. Англо-американська та континентально-європейська моделі фінансового ринку: стратегічні орієнтири для України // Теорії мікро-макро-економіки: Зб. наук. праць професорсько-викладацького складу і аспірантів / За ред. Ю.М. Мальчина, Ю.В. Ніколенка. — К.: Академія муніципального управління, 2005. — Вип. 20. — С. 121—130.
2. Кравець В.М., Кравець О.В. Західноєвропейський банківський бізнес: становлення і сучасність / За ред. В.І. Міщенко. — К.: Знання-Прес, 2008. — 470 с.
3. Лилик О. Bancassurance та перспективи його розвитку в Україні // Вісник Національного банку України. — 2007. — №2. — С. 32—37.
4. Лютий І., Юрчук О. Конкурентоспроможність банків в умовах глобалізації та лібералізації руху капіталу // Вісник Національного банку України. — 2006. — №11. — С. 18—25.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2011 р.